

KARAMAN İLİ AĞIZLARININ SES ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARI ARASINDAKİ YERİ

İdris Nebi UYSAL*

ÖZET

Bu makalede Karaman ağızlarının ses bilgisi özellikleri kısaca verilmiştir. İç Anadolu bölgesinde yer alan Karaman, bir tarih ve kültür kentidir. Yörede yaptığımız çalışmalar, bize bölge ağızlarının özelliklerini tespit etme imkânı vermiştir. Bölge ağızları, ses bilgisi özellikleri bakımından Batı Grubu ağızlarının genel özelliklerini taşımakta, bu grup içinde de dokuzuncu alt grubun özellikleri ile örtüşmektedir. Ayrıca bu çalışmada Karaman ili ağızları örneğinden yararlanılarak Türkiye Türkçesi ağızlarının incelenmesinde ve tasnifinde karşılaştırmalı çalışmaların gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Karaman Ağızları, Ses Bilgisi.

SITUATION OF KARAMAN DIALECTS AMONG TURKEY TURKISH DIALECTS POINT OF THE PHONETICS PROPERTIES

ABSTRACT

In this article the phonetics properties of Karaman dialects are given shortly. Karaman which is located in central Anatolia is a history and cultur city. The studies that we had done in this region gave us an opportunity to determine the characteristic properties of Karaman dialects. Karaman dialects possess the general properties of Group West dialects from the point of the phonetics properties. And also they overlap to the ninth subgroup in this group. Beside this, the necessity of comperative studies in analysis and classifaction of Turkey Turkish dialects is also emphasized by using example of Karaman dialects.

Key Words: Turkey Turkish Dialects, Karaman Dialects, Phonetics.

---

* Dr., Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü uysal_idris@hotmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Giriş:

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan ilk çalışmalar, 19. yüzyılın ortalarına rastlar. Başlangıçta yabancı bilim adamlarının öncülüğünde gerçekleştirilen bu çalışmalar, Cumhuriyetin ilanını takip eden dönemlerde yerli araştırmacıların çabaları ile büyük bir ivme kazanır. Derleme, inceleme, tasnif mahiyetindeki bölgesel ve/ya ulusal nitelikli çalışmalar, Türk dilinin ve Türkiye Türkçesi ağızlarının sahip olduğu dilsel mirası koruma ve yazıya geçirme konusunda atılan önemli adımlardır.

Ülkemizde ağız araştırmaları konusunda bugüne kadar büyük mesafe alınmasına rağmen yapılması gereken pek çok işin olduğu bir gerçektir: Ağız/dil haritalarının yapılmamış olması, karşılaştırmalı çalışmaların eksikliği, ağız çalışmalarında cümle bilgisi alanına girilmemesi, ağızlara ait bir dil bilgisi çalışmasının bulunmaması bu alandaki eksikliklerin başında gelmektedir.

Karşılaştırmalı ağızbilim çalışmaları, Türkiye Türkçesi ağızlarının gerek incelenmesinde gerekse tasnifinde ve bu inceleme ile tasniflerin doğruluk ve tutarlılık değerlerinin belirlenmesinde önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalar, aynı zamanda ağız/dil haritalarının hazırlanmasına yardımcı olabilecek nitelikte çalışmalar olup her ne kadar Anadolu'da savaş, göç vb. nedenlerle karmaşık bir nüfus yapısı ortaya çıksa da ağız-etnik yapı ilişkisinin incelenmesinde araştırmacılara önemli bilgiler sunacaktır. Söz konusu çalışmalar, eş zamanlı ve art zamanlı yapılarak Türk dünyasının farklı yörelerindeki ağız ve lehçelerin incelenmesine ve Türkçenin tarihî dönemlerine ışık tutacaktır.

İnceleme:

Bu makalede Karaman ili ağızlarının ses bilgisi bakımından Türkiye Türkçesi ağızları arasındaki yeri belirlenmeye çalışılacaktır. Asıl tespitlerimiz konuyla ilgili olarak hazırladığımız doktora tez çalışmasında verilmiş olup burada sınırlandırılarak bir makaleye dönüştürülmüştür. Bölge ağızlarının şekil ve diğer dil bilgisi özelliklerinin de Türkiye Türkçesi ağızları arasındaki yerini belirlemede önemli olduğu bir gerçektir. Ancak bu, bir makalenin sınırlarını aşacağı için bunu ayrı bir makalede ele almayı düşünüyoruz.

Bölgenin tamamında karşılaştığımız ses özelliklerinden bir kısmını burada kısaca vermek istiyoruz:

1. Bölge ağızlarında Türkiye Türkçesinde yer alan temel sekiz ünlünün yanında “á, á', a, ã, e, ı°, í, i°, ó, ô, o, ú” ünlüleri de

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

kullanılmaktadır. “á, a, kapalı e (e)” en çok kullanılan ünlüler olarak dikkat çekmektedir.

2. “ğ, h, k, l, n, r, y” ünsüzlerinin düşmesi/erimesiyle oluşan uzun ünlüler fazladır.

3. Karaman ili ağızlarında sözcük ya da cümle sonlarında yer alan hecelerde vurgu, tonlama gibi nedenlerle karşılaşılan ünlü uzunlukları çoktur. Buna karşın kimi yabancı kökenli sözcüklerdeki uzunlukları kısaltma eğilimi dikkat çekmektedir.

4. Bölge ağızlarında çeşitli nedenlerle oluşan uzun ünlüler çok görülmesine karşın kısa ünlüler fazla değildir.

5. Bölge ağızlarında yalın ya da eklerle genişletilmiş sözcüklerin iç seslerinde, ünlüler arasında bulunan “-g-, -ğ-, -h-, -k-, -v-, -y-” ünsüzlerinin eriyip kaybolmaları sonucunda ikiz ünlülerin oluştuğu görülmektedir.

6. Yazı dilinde kalınlık-incelik uyumunu bozan “-ken, -ki, -yor” gibi ekler, bölge ağızlarında uyuma girecek şekilde kullanılmıştır. Ek fiilin zamanlara göre çekiminde kalınlık-incelik uyumunun yoğun bir biçimde işletildiği dikkat çekmektedir.

7. Bölge ağızlarında yabancı sözcüklerin Türkçenin ses özelliklerine uydurulma eğilimi görülmektedir. Bu bağlamda ilerleyici benzeşme örnekleri, gerileyici benzeşme örneklerine göre fazladır.

8. Ünlü değişimleri bölge ağızlarında oldukça çoktur. En yoğun görülen değişim, “e>i” değişimidir. “De-, ye-, ver-, yer, şey” gibi sözcüklerin “di-, yi-, vir-, yir, şiy” biçimleri çok kullanılmaktadır.

9. Bölge ağızlarında ikinci hecede yuvarlak ünlü bulunan sözcüklerde ciddi bir düzleşme eğilimi ortaya çıkmaktadır.

10. Ünlü düşmeleri, bölge ağızlarında genellikle vurgusu zayıf orta hece ünlüsünün düşmesi şeklinde yaşanmaktadır. “ı, i, u, ü” ünlüleri diğerlerine göre daha çok düşmektedir. Ünlü düşmeleri seyrek de olsa ön veya son seste de olabilmektedir.

11. Bölge ağızlarında ön seste ünlü türemesi “l-, r-” ile başlayan yabancı kökenli sözcüklerin telaffuzunda “ı, i, u, ü” ünlülerinin getirilmesi biçiminde olmaktadır ve bu durum, genel bir kural hâline gelmiştir. İç türeme ise Türkçe ve yabancı kökenli sözcüklerde “a, e, ı, i, u, ü” ünlüleri ile olmaktadır. Son türeme ise “a, e, i” ünlüleri ile olup daha çok “-ken” zarf-fiil ekinin söylenişinde görülmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

12. Bölge ağızlarında Türkiye Türkçesinde kullanılan yirmi bir ünsüze ek olarak “ç, Ç, F, ğ, h, J, k, ñ, ŋ, P, ƣ, ɽ, S, T” ünsüzleri de kullanılmaktadır. Art damak n’si (ñ) korunmuştur.

13. Yazı dilinde sözcük sonunda bulunmayan “b, c, d, F, g, ğ” sesleri, bölge ağızlarında “-p>-b, -ç>-c, -t>-d, -k>-ğ, -k>-g, -f>-F” ses değişimlerinin sonucu olarak son seste yer alabilmektedir.

14. Karaman ili ağızlarında baştaki “b-” sesleri genellikle kendisini korumuştur. Ayrıca “p->b-” değişmesi sonucunda başta “b-” sesi sıkça görülmektedir.

15. Bölge ağızlarında görülen ünsüz değişimleri içinde titreşimlilik geniş bir yer tutar. Bunlar arasında “k>g, k>ğ, p>b, s>z, t>d” değişimleri oldukça çoktur.

16. Karaman ili ağızlarında “ç>ş” süreklileşmesi sık işletilmektedir.

17. Titreşimli sürekli ünsüzler içerisinde “ğ>y, l>n, r>l” değişimleri çoktur.

18. Bölge ağızlarında ünsüzler arasında görülen benzeşme, daha çok ilerleyici benzeşme şeklinde gerçekleşmektedir.

19. Bölge ağızlarında ön seste “g, h” ünsüzlerinin düşmesi yaygındır. İç seste “ğ, h, k, l, r, y” düşmeleri, son seste ise “n, r, y” düşmeleri çoktur.

20. Bölge ağızlarında “ğ, g, k, k” ünsüzleri, ön seste ünlü ile biten bir kelimeden sonra çoğunlukla düşürülmektedir.

21. Ünsüz türemeleri arasında özellikle ön seste “h”, iç seste “y”, son seste ise “m” türemesi göze çarpmaktadır.

22. Bölge ağızlarında “-ll-, -nn-, -ss- ve -şş-” şeklindeki ünsüz ikizleşmeleri çoktur. Ünsüz tekleşmesi olarak da “-vv->-v-” biçimi ile çok karşılaşılmaktadır.

23. Bölge ağızlarında hece tekleşmesi, hece yutulması ve hece türemesi olayları hece kaynaşması kadar yaygın değildir.

24. Ünsüz göçüşmeleri arasında yakın göçüşmeler, uzak göçüşmelere göre daha çoktur.

Türkiye Türkçesi ağızlarının tasnifi konusunda bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Konu üzerinde çalışan isimlerden biri olan Ignacz Kúnos, tasnifinde Karaman yöresinin sınırlarını “Güneydoğu Anadolu’da Mersin’le Konya arasındaki bölge” şeklinde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

çizer ve burada konuşulan Türkçeyi “Karamanlıca” adıyla tarif eder (Karahan 1996, IX). Ahmet Caferoğlu Türkiye Türkçesi ağızlarını gruplandırırken önce geniş, sonra daha genel bir tasnif yapar. İlk tasnifinde Karaman’ı “Konya Ağız Bölgesi” başlığı altında verirken ikincisinde “Orta Anadolu Ağızları” başlığı içinde ele alır (Karahan 1996, X-XI).

Türkiye Türkçesi ağızlarının tasnifi konusunda yapılan en kapsamlı çalışma, Karahan’a aittir. Karahan tasnifinde Karaman yöresini Batı Grubu ağızları içinde değerlendirir (Karahan 1996, 2) ve Batı Grubu ağızlarının yedinci ve dokuzuncu alt gruplarında *Konya, Konya Merkez ilçesinin bazı yöreleri* tabirini kullanarak üzerinde çalıştığımız sahayı da kapsayacak şekilde açıklamalarda ve değerlendirmelerde bulunur (Karahan 1996, 117). Karahan aynı eserin bir başka sayfasında dokuzuncu gruba dâhil olan yerleri sayarken “Ermenek, Karaman” adlarını açıkça zikreder (Karahan 1996, 119). “Konya” adının geçtiği gruplardan özellikle dokuzuncu grup, çalışma sahamızı ilgilendirmektedir.

Yazar, Batı Grubu ağızlarının ses özelliklerini şöyle sıralar:

1. Bu gruba giren ağızlarda ilerleyici benzeşme, gerileyici benzeşmeden daha kuvvetlidir. Ek fiil, -ken zarf-fiil eki gibi tek şekli olan birçok yapının uyuma girmesi, bu durumun bir göstergesidir.
2. “e>i” değişmesi, diğer ağız gruplarında da görülmekle birlikte Batı Gurubu Ağızlarında olduğu kadar yaygın değildir.
3. “r, l” ünsüzleri ile başlayan sözcüklerdeki ünlü türemesi olayı, bu ağızlarda düzenli ve kurallıdır.
4. “g, ğ” ünsüzleri, iki ünlü arasında ve hece sonunda sızıcılaşır.
5. “k>g, k>ğ” ve “t>d” değişmelerindeki yoğunluk, bu gruba giren ağızlarda daha fazladır.
6. Damak n’si (ñ) korunmuştur. (Karahan 1996, 115-116)

Yazarın verdiği diğer maddeler şekil bilgisini ilgilendirmekle birlikte ses bilgisi bağlamında düşünüldüğü zaman bunları yukarıdaki özelliklerin içine almak mümkündür:

1. Zamir kökenli teklik I. ve II. şahıs ekleri ile bildirme ekleri dar ünlülüdür. Bu ekler çokluk II. şahısta “-sıñız, -siñiz, -suñuz, -süñüz” biçimindedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

2. Çokluk II. şahıs iyelik eki ve iyelik kökenli şahıs eki, Doğu Grubu Ağızları'nda olduğu gibi büzülme ile yapısını değiştirmemiştir.

3. Şimdiki zaman ekinin ünlüsü genellikle geniştir. Ancak bölgenin doğusunda dar ünlülü biçimler de bulunmaktadır (Karahan 1996, 115-116).

Karahan, Batı Grubu ağızlarında yer alan dokuzuncu alt grubun temel özelliklerini şu şekilde verir:

1. Ünlü uyumları bu ağızlarda kuvvetlidir.

2. Damak ünsüzleri yanında meydana gelen “ö>ó, ü>ú” değişmelerine çok az rastlanır. “ğ” ünsüzü de ince ünlüleri kalınlaştırmaz.

3. “çamur, yağmur” gibi sözcüklerdeki yuvarlak ünlüler, bu ağızlarda düzdür.

4. “k” ünsüzü, ince ünlülerin yanında boğumlanma noktasını orta damağa çeker.

5. “ğ, h, ñ” ünsüzleri bu ağızlarda duyulan seslerdir.

6. “g” ünsüzü iki ünlü arasında sızıcılaşıp eriyerek hece kaynaşmasına neden olur.

7. İlk hecede “e>i” değişmesi ve orta hece ünlüsünün daralması olayları yaygındır (Karahan 1996, 177).

Yazarın şekil bilgisi ile ilişkili olarak verdiği diğer maddeler, ses bilgisi bağlamında düşünüldüğü takdirde bunları yukarıdaki özelliklerin içine dâhil etmek mümkündür:

1. Teklik II. şahıs iyelik ekinde, ilgi hâli ekinden önce “ñ>y” değişmesi görülür. (babayñ gibi)

2. Şimdiki zaman ekinde “r” sesinin düşmüş şekilleri de kullanılır.

3. Zarf-fiil eki “-ınca/-ince”de ünlü daralması olmuştur (gelinci gibi) (Karahan 1996, 177).

Karaman ili ağızları, ses bilgisi özellikleri açısından ekseriyetle Batı Grubu ağızlarının ses bilgisi özellikleri ile örtüşmektedir. Kısmen diğer ana ve alt ağız gruplarında rastladığımız özellikler göze çarpsa da bölgenin karakteristik ses yapısı, Batı Grubu ağızlarının ve bu grup içindeki dokuzuncu alt grubun genel özelliklerini yansıtmaktadır. Karaman ili ağızlarında görülen bazı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

yapıların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki dağılımlarına göz atıldığında, şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

1. Karaman ili ağızlarında kuvvetli bir ünlü uyumu ile birlikte yabancı kelimelerin Türkçe söylenişinde gerileyici benzeşmeye nazaran daha yaygın ve kurallı bir ilerleyici benzeşme eğilimi vardır. Ek fiil, -ken zarf-fiil eki, ile edatı, aitlik eki gibi tek şekli olan birçok yapının uyuma girmesi, bu durumun bir göstergesidir. Bu durum; Batı Grubu ağızlarının karakteristik bir özelliği olup bu gruba giren ağızların tamamında kendisini gösterir. Ancak Necati Demir, Kuzeydoğu Grubu ağızları içinde yer alan Trabzon yöresinde yabancı sözcüklerde görülen ilerleyici benzeşmenin, gerileyici benzeşmeye göre daha fazla olduğunu belirtir (Demir 2006b, 169-170). Her ne kadar istisnaları bulunsa da gerileyici benzeşme örnekleri, Doğu Grubu ağızları ile Kuzeydoğu Grubu ağızlarında daha sık ve yaygındır Karaman ili ağızlarında sınırlı da olsa gerileyici benzeşme örneklerine rastlamak mümkündür. esger “*asker*”, tene “*tane*”, esas “*esas*”, sehil “*sahil*” gibi.

2. Bilindiği gibi Doğu Grubu ağızlarının en temel özelliklerinden birisi, alınma sözcüklerdeki uzunlukları kısaltma eğilimidir: cami, çare, devam, tüccar gibi. Kuzeydoğu Grubu ağızları için de ayırıcı ve belirleyici bir özellik olan bu durum, her iki ağız grubundaki kadar yaygın olmasa da bölge ağızlarında görülmektedir. sahib “*sāhip*”, ğabil “*kabūl*”, hükümet “*hükûmet*” gibi.

3. Batı Grubu ağızlarında “çamur, yağmur, pamuk” gibi sözcüklerdeki ilk hece dışındaki yuvarlak ünlülerin düzleşmesi olayı, oldukça belirgin ve kurallıdır. Bu ses olayı, özellikle I., II., VII, VIII, IX. gruptaki ağızlarda ve kısmen de IV. ve VI. gruba giren ağızlarda görülür (Karahana 1996, 121). Karaman ili ağızlarında da yoğun bir biçimde karşılaştığımız bu durum, diğer ana ağız gruplarında Batı Grubu ağızlarındaki kadar görülmez. Görüldüğü örnekler oldukça sınırlı olup bunlar Erzurum (Gemalmaz 1995a, 107), Kars (Ercilasun 2002, 77), Bingöl (Karahana 1996, 62), Urfa (Edip 1991, 19)’da tespit edilmiştir.

4. “e>i, e>i” değişimleri, Batı Grubu ağızlarında diğer ağız gruplarına göre daha yaygındır. Bu gruba giren ağızlar içinde Konya ağızlarında daha çok görülen bir ses olayıdır. Karaman ili ağızlarında yabancı sözcükleri (imine “*Emine* <Ar. *Emîne*”, şey “*şey* <Ar. *şey*”, sinima “*sinema* <Fr. *cinéma*”, kinar “*kenar* <Far. *kenār*” vb.) de kapsayacak şekilde genişleyen bu ses olayları; Ordu (Demir 2001, 75), Tokat (Demir 2006a, 106), Sivas (Demir ve Şen 2006, 110), Trabzon (Demir 2006b, 207), Erzincan (Sağır 1995, 61), Rize (Günay 2003, 68), Kırşehir (Günşen 2000, 42), Uşak (Gülsevin 2002, 30), Nevşehir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

(Korkmaz 1994b, 59), Afyon (Boz 2002, 50-51), Kütahya (Gülensoy 1988, 37), Manisa, Denizli (Korkmaz 1994a, 44) ve Muğla (Akar 2004, 24)'da kısmen veya yaygın bir biçimde görülmektedir.

5. “h” ünsüzü, Doğu Grubu ağızlarının karakteristik sesidir. Kuzeydoğu Grubu ağızlarında sadece ön ve iç seste bulunan bu ses, bölge ağızlarında çoğunlukla Ayrancı, merkez ve civar ağız bölgelerinde işitilmiştir. Ermenek ve civarında kaybolmak üzere olan bu ses; Kayseri (Caferoğlu 1995a, 45), Niğde (Caferoğlu 1995a, 7), Yozgat (Caferoğlu 1995a, 139), Ankara (Caferoğlu 1995a, 210), Kırşehir (Günşen 2000, 67), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 119), Zonguldak, Bartın, Karabük (Eren 1997, 34), Tokat (Demir 2006a, 123), Sivas (Demir ve Şen 2006, 128), Rize (Günay 2003, 89), Sağır (Erzincan 1995, 77), Demir (Ordu 2001, 87), Erzurum (Gemalmaz 1995, 180), Aydın (Karasakaloğlu 2005, 5), Elazığ (Buran ve Oğraş 2003, 178), İçel (Karahan 1996, 128), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 105)'de işitilmektedir.

6. Art damak n'si (ñ), Batı Grubu ağızlarının temel seslerindedir ve bu gruba giren ağızları, diğer ağız gruplarından ayıran özelliklerden biridir. Ağız çalışmalarında “ñ” işareti ile gösterilen bu ses, bugün Batı Anadolu ağızlarında korunurken Doğu ve Kuzeydoğu grubu ağızlarında değişerek veya düşerek kaybolmuştur. Efrasiyap Gemalmaz, bu ünsüzün Erzurum'un kuzey-kuzeydoğusunda seyrek olarak bulunduğunu, Eski Türkçeye bakarak Erzurum ağızlarında (n-g/ğ/g) olarak bölünüp ünsüzlerinden birini düşürdüğünü veya ikili ünsüz durumuna geçtiğini söyler (Gemalmaz 1995, 151). Ahmet Bican Ercilasun bu ünsüzün birçok kuzey-doğu Anadolu ağızlarında olduğu gibi Kars ve Ardahan-Pasof yerli ağızında kendisini muhafaza edemeyip n'ye, Hanak Türkmenleri ağızında kendisini muhafaza edemeyip ğ'ye dönüştüğünü, Kars Azerileri ve Terekemeleri ağızında ise muhafaza edildiğini dile getirir (Ercilasun 2002, 99). Turgut Günay, bu ünsüzün Rize ili ağızlarında “añla-, diñle-” gibi birkaç sözcükte seyrek olarak görüldüğünü söyler (Günay, 2003, 77). Necati Demir ise “ng” sesinin bölünüp başka seslere değişmesinden dolayı bu ünsüzün Trabzon ve yöresinde birkaç örnekte duyulduğunu belirtir (Demir 2006b, 221). Ahmet Buran da bu ünsüzün Elazığ yöresinde birkaç örnek (göñlü, deñizli, karañluğ) dışında kaybolduğunu ve “n”ye dönüştüğünü ifade eder (Buran ve Oğraş 2003, 76). Karaman ili ağızlarında sözcük köklerinde veya birtakım çekim eklerinde sıkça karşılaştığımız bu ünsüz, bölge ağızlarının Türkiye Türkçesi ağızları arasındaki yerini belirleme konusunda fikir vermektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

7. “l, r” ünsüzleri ile başlayan sözcükler, Batı Grubu ağızlarında genellikle önünde “ı, i, u, ü” türemesi ile söylenir. Bu, düzenli ve kurallı bir ses olayıdır. Karaman ili ağızlarında bunun örneklerini görmek mümkündür. ıramazan “*Ramazan*”, ırakı “*rakı*”, urup “*rub*”, ireçel “*reçel*”; ilazım “*lazım*”, ileş “*leş*” gibi. Karaman ili ağızlarının da yer aldığı Batı Grubu ağızlarında daha düzenli ve kurallı bir şekilde karşımıza çıkan “l, r” ünsüzleri ile başlayan sözcüklerdeki ünlü türemesi olayı; Erzincan (Sağır 1995, 70), Erzurum (Gemalmaz 1995, 143-144), Kars (Ercilasun 2002, 97), Elazığ’a bağlı Keban, Baskil ve Ağın (Buran 1997, 47), Elazığ (Buran ve Oğraş 2003, 181), Rize (Günay 2003, 74) ve Trabzon (Demir 2006b, 213)’da Batı Grubu ağızlarındaki kadar olmasa da bazı sözcüklerde görülebilmektedir.

8. Karaman ili ağızlarında I. ve III. ağız bölgelerinde teklik II. şahıs iyelik ekinde ilgi hâli ekinden önce “ñ>y” değişmesi (babayıñ<babaññ gibi) görülmektedir¹. Bu ses değişikliği; Erzincan (Sağır 1995, 141), Kırşehir (Günşen 2000, 100), Kütahya (Gülensoy 1988, 79), Yozgat (Caferoğlu 1995a, 144), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 88), Niğde (Caferoğlu 1995a, 20), Kayseri (Karahana 1996, 175), Sivas (Caferoğlu 1994a, 79), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 133)’de yer yer görülmektedir.

9. Bölge ağızlarında “g” ünsüzünün iki ünlü arasında sızıcılaşarak erimesi sonucu hece kaynaşmaları ortaya çıkmaktadır. nō reyim “<ne göreyim (=ne yapayım)” vb. örneklerde karşılaşılan bu durum; Manisa (Korkmaz 1994a, 15), Kütahya (Gülensoy 1988, 68), Kırşehir (Günşen 2000, 23, 80), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 37, 99), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 55)’de görülmektedir.

10. “k>g, k̄>ğ ve t̄>d” değişmeleri, bölge ağızlarında yoğun olarak görülmektedir. Batı Grubu ağızlarında diğer ağız gruplarına oranla daha yaygın olan bu durum; Erzincan (Sağır 1995, 84), Erzurum (Gemalmaz 1995a, 163-169), Tokat (Demir 2006a, 117-120), Kars (Ercilasun 2002, 106-108), Sivas (Demir ve Şen 2006, 122-125), Ordu (Demir 2001, 83, 85), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 81-82), Uşak (Gülsevin 2002, 36-44), Kırşehir (Günşen 2000, 60-62), Kütahya (Gülensoy 1988, 53-54), Afyon (Boz 2002, 56-59), Denizli, Aydın, Manisa (Korkmaz 1994a, 59), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 113-116)’de yaygın olarak görülürken Rize ağızlarında oldukça sınırlı (Günay 2003, 84-85), Trabzon ağızlarında ise II. ağız

¹ Bölge ağızları genel özellikler etrafında birleşirken bu ağızların birbirinden ayrılan tarafları alt ağız bölgelerini oluşturmaktadır. Çalışmamızda bölge ağızlarını I. Taşeli Ağız Bölgesi, II. Ayrancı Ağız Bölgesi, III. Merkez ve Civarı Ağız Bölgesi olmak üzere üç alt bölgeye ayırmış, bunların özelliklerini vermiştik. (Bk. Uysal 2009, 220-223)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

bölgesine has bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir 2006b, 235, 241).

11. Damak ünsüzleri yanında meydana gelen “ö>ó, ü>ú” değişimleri, bölge ağızlarında rastlanan bir ses olayıdır.² Bu durum; Kırşehir (Günşen 2000, 21-22), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 33-34), Ordu (Demir 2001, 57), Sivas (Demir ve Şen 2006, 88, 91), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 48-49), Kütahya (Gülensoy 1988, 22), Manisa, Denizli ve Afyon (Korkmaz 1994a, 7-8), Kars (Ercilasun 2002, 53-54), Rize (Günay 2003, 40), Tokat (Demir 2006a, 85, 87), Trabzon (Demir 2006b, 150, 155) ve Erzincan (Sağır 1995, 24-25)’da aynı fonetik olay sonucunda görülmektedir.

12. Zarf-fiil eki “-ınca/-ince”de meydana gelen ünlü daralması; Doğu Çukurova (Yıldırım 2006a, 307), Kahramanmaraş (Karahan 1996, 135), Sivas (Caferoğlu 1994a, 86, Demir ve Şen 2006, 212), Niğde (Caferoğlu 1995a, 21) Gaziantep (Karahan 1996, 171), Malatya (Gülseren 2000, 205), Ordu (Demir 2001, 154), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 154), Kırşehir (Günşen 2000, 152), Yozgat (Caferoğlu 1995a, 139), Adıyaman (Karahan 1996, 135; Nakiboğlu 2001, 134), Amasya (Karahan 1996, 135), Ankara (Caferoğlu 1995a, 201), Çankırı (Karahan 1996, 135), Çorum (Karahan 1996, 135), Kastamonu (Karahan 1996, 135), Giresun (Karahan 1996, 135), Kayseri (Caferoğlu 1995a, 46), Samsun (Karahan 1996, 135), Sinop (Karahan 1996, 135), Tokat (Caferoğlu 1994a, 147; Demir 2006a, 208), İçel (Karahan 1996, 135), Aydın (Karasakaloğlu 2005, 147), Samsun-Asarcık (Erdem 2001, 144) ve Bartın (Karahan 1996, 135)’da karşımıza çıkmaktadır.

13. Karaman ili ağızlarında şimdiki zaman eki olarak “-yo” biçimi yaygın olarak kullanılmaktadır. Son seste “-r” düşmesi ile oluşan bu yapı, Batı Grubu ağızlarının I., II., IV., VI., VII., VIII. ve IX. alt gruplarında aslı şimdiki zaman ekidir (Karahan 1996, 142). Son seste “-r” düşmesi yaşanan ve oldukça geniş bir coğrafyada kullanılan bu ek; Adana, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Kayseri, Konya, Nevşehir, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat’ta kullanılmaktadır (Karahan 1996, 142).

² Karaman ili ağızlarında “k, g, ğ, n” damak ünsüzlerinin, yanlarında bulunan “ö” ve “ü” seslerini yarı kalınlaştırma etkisinin olduğu görülmektedir. Bölge ağızlarından tespit ettiğimiz örneklerden bir kısmı şunlardır: göstermesin “göstermesin” M001/16, göre “göre” M021/42, köpek “köpek” M034/8, köy “köy” M036/14, dönermiş “döner imiş” M067/55, doğuş “döğüş” M109/13 (Uysal 2009, 36); güderdik “güderdik” M031/10, günlükçü “günlükçü” M073/80, düğünde “düğünde” M129/8 (Uysal 2009, 38).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

14. Doğu Grubu ağızlarında şimdiki zaman ekindeki ünlü, dardır. Bu ek Kuzeydoğu Grubu ağızlarında ise dar düz veya dar yuvarlak ünlüye sahiptir. Batı Grubu ağızlarında kullanılan şimdiki zaman eki genellikle geniş ünlüdür. Karaman ili ağızları ise şimdiki zaman ekindeki ünlü bakımından Batı Grubu ağızları ile benzeşmektedir. Ancak III. ağız bölgesinde seyrek de olsa ekin dar şekilleri ile karşılaşmaktadır. Bunlardan “-yır, -yir, -yür” biçimleri; Nevşehir (Korkmaz 1994b, 217), Kahramanmaraş (Karahana 1996, 144), Ordu (Demir 2001, 122), Erzincan (Sağır 1995, 166), Erzurum (Gemalmaz 1995, 353), Kars (Ercilasun 2002, 202), Rize (Günay 2003, 140), Trabzon (Demir 2006b, 371), Malatya (Gülseren 2000, 170), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 235)’de kullanılmaktadır.

15. Bölge ağızlarında bazı sözcüklerde ön seste “y” ünsüzü, düşmektedir. Daha çok Doğu Grubu ağızlarında görülen, Batı Grubu ağızlarında ise seyrek olarak karşılaşılan bu durumun; Erzurum (Gemalmaz 1995, 198), Erzincan (Sağır 1995, 104), Kars (Ercilasun 2002, 135), Muğla (Akar 2004, 42), Sivas (Demir ve Şen 2006, 124), Tokat (Demir 2006a, 129), Diyarbakır (Erten 1994, 18), Keban, Baskil ve Ağın (Buran 1997, 56), Elazığ (Buran ve Oğraş 2003, 178), Ordu (Demir 2001, 84), Rize (Günay 2003, 92), Uşak (Gülsevin 2002, 72), Nevşehir (Korkmaz 1994b, 107), Kırşehir (Günşen 2000, 77), Van (Caferoğlu 1995b, 4), Bitlis (Caferoğlu 1995b, 58) ve Aydın (Karacakaloğlu 2005, 79)’da örnekleri tespit edilmiştir.

16. İsimden isim yapan “+çı, +çık” ekleri, bölge ağızlarında rastladığımız birkaç örnekte, ünsüz uyumunu bozacak tarzda titreşimsiz biçimleriyle kullanılmıştır. yalançı, “yalancı” ilançık “yılancık”, davarçılık “davarçılık” gibi. Bu durum Türkiye Türkçesi ağızlarında; Kars (Ercilasun 2002, 110), Erzurum (Gemalmaz 1995, 232), Kırşehir (Günşen 2000, 91), Keban, Baskil ve Ağın (Buran 1997, 58), Adıyaman (Nakiboğlu 2001, 94), Malatya (Gülseren 2000, 120), Diyarbakır (Erten 1994, 28), Urfa (Edip 1991, 21), Adana ve Osmaniye (Yıldırım 2006a, 160)’de görülmektedir.

17. “Öyle, böyle” sözcüklerindeki “ö” sesleri, Doğu Grubu ağızlarında “kapalı e” şekline dönüşmüştür (Karahana 1996, 57). Kuzeydoğu Grubu ağızlarında ise bazı sözcüklerde ilk hecedeki yuvarlak ünlüler düzleşmektedir.³ Çalışma sahamızda karşılaştığımız

³ T. Günay, *Rize İli Ağızları*’ndan bu konuyla ilgili şu örnekleri verir: ebi “öbür”, beluk “bölük”, eldur- “öldür-”. Bu değişiklik, Trabzon ağızlarında daha geniş bir örnekleme sahiptir: çezgi “çözgi”, êlecên “öleceksin” ênceden “önceden” êreriz “öreriz”, bêrek “börek” pëyük “büyük” êyledu “öyledir” gibi (Demir 2006b, 211-212).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

birkaç kullanım, (beyle, bele, şeyle, ēle, bēlē) “ö>e” değişiminin bölge ağızlarında sınırlı da olsa görüldüğüne işaret etmektedir.

18. Doğu Grubu ağızlarında I. II. ve III. tekil şahıs zamirlerinin yönelme hâlinde görülen ses yapısı (baan, sahan, oğan), Karaman ili ağızlarında hiç karşılaşmadığımız bir durumdur.

19. Doğu Grubu ağızları ile Kuzeydoğu Grubu ağızlarında çok heceli sözcüklerin sonundaki “ı, i, u, ü” ünlüleri “i” ünlüsü ile karşılanırken çalışma sahamızda böyle bir durumla karşılaşılmamıştır.

20. Kuzeydoğu Grubu ağızlarının belirleyici ve ayırıcı özelliklerinden birisi olan ek ünlülerinin yuvarlaklaşması hadisesi, Karaman ili ağızlarında görülmeyen bir durumdur.

Sonuç:

Bugün Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan bilimsel çalışmalar oldukça artmış ve belli bir düzeye ulaşmıştır. Bu, oldukça sevindirici bir durumdur. Buna karşın ağız araştırmalarında yapılması gereken karşılaştırmalı çalışmaların eksikliği ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu bakımdan Türkiye Türkçesi ağızlarının incelenmesinde ve tasnifinde karşılaştırmalı çalışmaların gerçekleştirilmesi;

1. İl sınırları içindeki ortak ağız bölgelerinin belirlenmesine,
2. Ağız/dil haritalarının hazırlanmasına,
3. Ağız-etnik yapı ilişkisinin çözümlenmesine,
4. Tasnif çalışmalarının daha sağlıklı bir zemin üzerine oturtulmasına,
5. Türkiye Türkçesi ağızlarının Türkçenin yaşayan ağız ve lehçeleri ile benzeşen ya da onlardan ayrılan yönlerinin belirlenmesine,
6. Türkiye Türkçesi ağızlarının Türkçenin tarihî dönemleriyle olan ilişkisinin belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Yaptığımız karşılaştırma ve değerlendirmeler ışığında şunları söyleyebiliriz: Karaman ili ağızları, ses bilgisi özellikleri bakımından ekseriyetle Batı Grubu ağızlarının genel ses bilgisi özellikleri ile örtüşmektedir. Ancak yer yer bu grubun ağız özelliklerinin dışına taşan yer yer de Batı Grubu ağızlarının diğer alt gruplarıyla benzeşen yapılarla karşılaşmak mümkündür. Bu gibi durumlarda göç vb. nedenlerle nüfus yapısında değişkenlik gösteren etnik yapı faktörünün etkili olduğunu düşünüyoruz. Bölge ağızlarında

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

kısmen Doğu Grubu ağızları ile Kuzeydoğu Grubu ağızlarında ve bunların alt ağız gruplarında görülen özellikler göze çarpsa da bölgenin karakteristik ses yapısı, Batı Grubu ağızlarının ve bu grup içindeki dokuzuncu alt grubun genel özelliklerini yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali (2004). **Muğla Ağızları**, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- BOZ, Erdoğan (2002). **Afyon Merkez Ağızı**, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- BOZ, Erdoğan (2008). “Ağız Atlasları”.
http://turkoloji.cu.edu.tr/yeni_turk_dili_ana.php
- BURAN, Ahmet (1997). **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları**, Ankara: TDK Yayınları.
- BURAN, Ahmet (1999). “Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar”, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, Ankara: TDK Yayınları, s. 89-96.
- BURAN, Ahmet ve OĞRAŞ Şerife (2003). **Elazığ İli Ağızları**, Elazığ: Örnek Ofset Matbaacılık.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1994a). **Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar**, Ankara: TDK Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1994b). **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-I**, Ankara: TDK Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995a). **Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler**, Ankara: TDK Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995b). **Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler**, Ankara: TDK Yayınları.
- DEMİR, Necati (2001). **Ordu İli ve Yöresi Ağızları**, Ankara: TDK Yayınları.
- DEMİR, Necati (2006a). **Tokat İli ve Yöresi Ağızları**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- DEMİR, Necati (2006b). **Trabzon ve Yöresi Ağızları**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- DEMİR, Necati ve ŞEN Ülker (2006). **Sivas İli ve Yöresi Ağızları**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- EDİP, Kemal (1991). **Urfa Ağzı**, Ankara: TDK Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2002). **Kars İli Ağzları, Ses Bilgisi**, Ankara: TDK Yayınları.
- ERDEM, Mehmet Dursun (2001). *Asarcık Ağzı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EREN, M. Emin (1997). **Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- ERTEN, Münir (1994). **Diyarbakır Ağzı**, Ankara: TDK Yayınları.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995). **Erzurum İli Ağzları - I**, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (1988). **Kütahya ve Yöresi Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜLSEREN, Cemil (2000). **Malatya İli Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜLSEVİN, Gürer (2002). **Uşak İli Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜNAY, Turgut (2003). **Rize İli Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜNŞEN, Ahmet (2000). **Kırşehir ve Yöresi Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- KALAY, Emin (1998). **Edirne İli Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (1996). **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, Ankara: TDK Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (1997). "Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C: 1997/II, S: 550, s. 291-297, Ankara: TDK Yayınları.
- KARASAKALOĞLU, Nuri (2005). *Aydın Merkez Ağzı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KORKMAZ, Zeynep (1994a). **Güney-Batı Anadolu Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994b). **Nevşehir ve Yöresi Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994c). **Bartın ve Yöresi Ağzları**, Ankara: TDK Yayınları.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- NAKİBOĞLU, Sadi (2001). **Adıyaman ve Yöresi Ağızları**, Niğde: Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÖZÇELİK, Selahattin ve BOZ Erdoğan (2001). **Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı**, Ankara: TDK Yayınları.
- SAĞIR, Mukim (1995). **Erzincan ve Yöresi Ağızları**, Ankara: TDK Yayınları.
- TOK, Turgut (2002). *Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu (1983). **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1999). **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005a). **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005b). **Yazım Kılavuzu**, Ankara: TDK Yayınları.
- UYGUR, Ceyhun Vedat (2007). **Denizli İli Ağız Sözlüğü**, Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.
- UYSAL, İdris Nebi (2009). *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, Faruk (2006a). **Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları-I**, Ankara: TDK Yayınları.
- YILDIRIM, Faruk (2006b). **Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları-II**, Ankara: TDK Yayınları.